

„Mere grammatikundervisning - men sig ikke til nogen, at jeg har sagt det“

Henning Nølle

Professor, dr. ling.merc.
Handelshøjskolen i Århus.

Det var forslaget fra en gymnasieelev, da han blev spurgt om, hvad han mente folkeskolen kunne gøre for at lette overgangen til gymnasiet. Det samme svar får man tit, når man spørger studerende på højere læreanstalter om, hvad de kunne ønske sig af gymnasiet.

Grammatik er klart nok ikke populært, hverken blandt lærere eller elever; men det burde det være og det burde det kunne blive. Hvorfor er det sådan, og hvad kan man gøre? For mig at se ligger hovedproblemet i, at al beskæftigelse med sprogets systematiske sider netop er koncentreret om 'grammatik' i betydningen af snæver sætningsgrammatik; lige netop den form for grammatik der ikke kan indfange tekstens opbygning, funktion og betydning.

Det sproglige bør stå mere centralt

Hvorfor efterlyser eleverne altid mere 'grammatikundervisning', samtidig med at de helst er fri for grammatik? Det er egentlig ikke så svært at forstå. Når man begynder at lære et fremmedsprog, er det spændende pludselig at kunne komme i kontakt med folk, der taler dette sprog. Man er glad for blot at kunne kommunikere lidt. Men snart føles en frustration over ikke bedre at kunne udtrykke, hvad man mener, og over aldrig at være sikker på, hvad den man prøver at tale med, egentlig føler og tænker. For at komme videre, må man mestre sproget bedre. Og selvom det er vigtigt at kunne mange ord, er det ikke nok. For at kunne ytre sig, altså producere tekster, må man også kunne sætte ordene sammen. Man må kunne mere 'grammatik', både på

sætnings- og tekstniveau. Og man må også kunne ytre sig hensigtsmæssigt; så pragmatikken er også vigtig. Uden sproglig præcision på alle disse niveau'er forbliver det fremmede sprog „Mallorca-spansk“. Og sproglig præcision bygger primært på grammatisk viden, viden om syntaks og morfologi. Kun gennem grammatisk viden kan vi fange de fine sproglige nuancer og dermed lidt bedre forstå, hvordan fremmedsprogede oplever og registrerer sig selv og verden, og hvordan de udtrykker tanker og følelser.

Naturligvis er der et gensidigt spil mellem sætningsgrammatikken, tekstlingvistikken og pragmatikken. Men det fundament der leverer de sproglige redskaber og byggeklodser, er og bliver grammatikken.

Så snart man får brug for at komme lidt videre i tekstforståelse, i kulturforståelse osv., får man brug for et bedre sprogligt fundament. Kravet til sproglig præcision, både på sætnings- og tekstniveau, bliver derfor større og større, efterhånden som man kommer længere i uddannelsessystemet. Man læser flere og flere tekster, ser film, hører bånd. I takt hermed øges behovet for sproglig præcision. Mere grammatik er hele tiden nødvendig. Og dette gælder faktisk også for vort modersmål.

Hvorfor er grammatikken så røget ud? Når det nu er sådan, at vi har brug for solid grammatisk basisviden, hvordan kan det så være, at den „hårde“ grammatikundervisning er røget næsten helt ud af undervisningssystemet? Jeg

tror, at det skyldes en kombination af to faktorer. Man har „glemt“ den helt nødvendige sammenhæng mellem grammatik og sproglig udfoldelse - produktivt såvel som receptivt - og det har ført til, at der har været en tilbøjelighed til, at grammatikken blev et mål i sig selv. Følgen har været en undervisning, der i vidt omfang udviklede sig til mekanisk udenadslæren og regelindlæring. Undervisningen i grammatik rakte ikke ud over sig selv; den var ikke funktionel. Og samtidig har der i uddannelsessystemet måske været en generel tendens til, at de „hårde sider“, de oprindelige kerneområder, af sprogfagene er røget ud; nogle grammatikere gik over til informationsteknologi eller tidligere litteratur gik over til medielære. Denne udvikling skal uden tvivl netop ses som en reaktion mod en tradition, der var hård og ofte gold, og derfor ikke det hårde slid værd. Følgen har været, at de sproglige kerneområder er tørret ud, og at den nødvendige stringens i sprogindlæringen er glemt.

Hvad kan der gøres?

Nogle lærere jeg har diskuteret det med, siger: „Nedton teksten, styrk grammatikken!“ Jeg er enig i, at grammatikken skal stå centralt, men resten må ikke glemmes; blot skal det hele ses i sammenhæng. Tekst og grammatik hænger uløseligt sammen. Vi kan jo ikke tvinge nogen til at vende tilbage til den gammeldags grammatikundervisning, og det er næppe heller hensigtsmæssigt. Latinskolen har spillet fallit. For det er nu en gang sådan, at vi hellere arbejder med det, der er sjovt,

og at vi bedre forstår det, vi kan se et formål med.

Derfor må vi arbejde med at gøre den sproglige side attraktiv og på at undgå, at grammatikundervisningen (igen) bliver mekanisk udenadslæren og regelindlæring. Eleverne og de studerende skal kunne se nytten af at kunne grammatik. De skal forstå værdien af at vide, hvad de grammatiske udtryk dækker, og hvad de kan bruges til i konkrete situationer. Derfor skal grammatikken integreres i budskabsanalysen. Derved styrkes begge dele. Det bliver sjovere at analysere tekster, når man rent sprogligt kan eftervise helt ned i detaljen, hvordan de udtrykker dette eller hint budskab; og det bliver meget sjovere at lære grammatik, når man forstår, hvad de grammatiske strukturer kan bruges til, og hvorfor reglerne er, som de er.

Hvordan kan det gøres?

Løsenet er altså: Gør undervisningen i grammatik, sprog, tekst, kulturel kontekst osv. til ét organisk hele.

Ved indlæringen af grammatikken forklares denne hele tiden ved at relatere den til dens brug, dvs. til dens sammenhæng med tekster, situationer osv. De grammatiske regler forklares ud fra den kommunikative situation i bred forstand, så vidt det er muligt. Selvfølgelig vil mange regler som f.eks. verbernes bøjning stadig skulle indlæres på den „hårde“ måde, men har man først fået øjnene op for det, kan mange regler relateres direkte til de forskellige brugssituationer. Det drejer sig om at

tage det faktum alvorligt, at alle sætninger indgår i tekster, der indskriver sig i situationer. Mange grammatiske fænomener forstås simpelthen bedre i dette perspektiv.

Ved analyse af tekster (og andre sproglige manifestationer) inddrages grammatikken konsekvent til opnåelse af bedre forståelse af tekstens formål, budskab osv. Det giver sproglig bevidsthed, når eleven pludselig kan forklare sine tekstuelle intentioner og/eller interpretationer ved hjælp af stringente sproglige / grammatiske betragtninger. I denne forbindelse ville det utvivlsomt også være en god idé at inddrage et større spektrum af tekster, end det ofte er tilfældet - f.eks. funktionelle tekster og ikke blot „finkulturelle“, litterære tekster.

Det er i øvrigt meget vigtigt, at grammatikken styrkes på samme måde i danskundervisningen. Ikke blot gælder de ovenstående argumenter naturligvis lige så meget for vort modersmål som for fremmedsprogene; men det vil også være lettere at gennemføre denne kombination netop her. Dertil kommer, at et godt grammatisk fundament i dansk vil lette fremmedsprogsindlæringen betydeligt.

Et par konkrete eksempler

Et par konkrete eksempler kan tjene til at illustrere, hvorledes disse tanker evt. vil kunne føres ud i livet. Eksemplerne er hentet fra min grammatik *Fransk grammatik og sprogproduktion*, der kommer på forlaget Kaleidoscope (Gyldendal) i efteråret 1996. Grammatikken er

beregnet til gymnasieundervisning og til de(t) første år på en højere læreanstalt (bachelor-studiet). Denne grammatik indeholder først et kapitel „Hvad er grammatik?“, som præsenterer de fundamentale grammatiske grundbegreber, og som omhandler ord og ordgrupperes grundlæggende funktion(er). Her indføres begreber som *reference*, *prædikation*, *modalisering*, *diskursivt univers* m.m. Filosofien er, at disse begreber faktisk ikke er så vanskelige at forstå på et niveau, hvor de kan bidrage til forståelsen af de grammatiske regler. Begreberne benyttes senere i hele grammatikken og tjener til at forklare grammatiske regler og deres anvendelse.

For eksempel benyttes *reference* til at forklare anvendelsen af artikler, som er et af de klassiske problemer i fransk grammatik. Der skelnes mellem egentlige substantivgrupper, som har *reference*, og adjektivagtige substantivgrupper, der er uden *reference*. Denne forskel illustreres ved tegninger og udvalgte eksempler. Dernæst er det relativt enkelt at opstille regler for, hvornår et fransk substantiv har artikel, og for hvilken artikel der skal anvendes. Der sammenlignes hele tiden med den danske anvendelse af artikler, så denne metode er selvfølgelig endnu mere effektiv, hvis eleverne har haft en solid undervisning i dansk grammatik. En vigtig forskel på de to sprog er f.eks. at fransk altid i singularis, ubestemt skal angive, om referenten er tællelig eller ikke-tællelig, eller rettere om den skal opfattes som tællelig eller ikke-tællelig. Dette forklarer anvendelsen af den såkaldte delingsartikel (*du, de la de l'*) i singularis.

En anden vigtig forskel er den såkaldte artsartikel, fransk råder over. Den har danskere traditionelt store problemer med, hvilket i høj grad skyldes de grammatiske fremstillinger af den. Brugen af „artsartiklen“ indgår naturligt i en forklaring af den bestemte artikels anvendelse, der som hovedregel angiver følgende: „Den bestemte artikel anvendes i egentlige substantivgrupper (se §18) til at angive, at den eller det, substantivgruppen refererer til (= „referenten“), er kendt.“ (§40). Derefter er følgende simple regel tilstrækkelig: „Den bestemte artikel kan også bruges i generaliserende udtryk, hvor substantivgruppen refererer til den betegnede gruppe, art eller kategori i sin helhed.“ (§43). Hermed gøres der rede ikke blot for de klassiske eksempler af typen *Le lion est un animal*, men også for eksempler som *Je préfère le vin blanc* over for *Je préfère du vin blanc*.

Fransk grammatik og sprogproduktion slutter af med et kapitel med titlen „Fra tanke til tekst“. Heri tages en række grammatiske problemer op, som man sjældent finder i traditionelle grammatikker, men som er væsentlige netop for tekstforståelsen. Et eksempel er afsnittet om „Forbindere (konnektorer)“ (§232). *Forbindere* defineres som „ord eller udtryk, der bruges til at skabe (logiske) forbindelser mellem de forskellige sætninger i en tekst.“ Derefter gennemgås først forbindernes grammatiske typer og funktioner, hvorefter der gives en detaljeret beskrivelse af deres tekstuelle funktioner. Der insisteres hele tiden både på, hvilke grammatiske regler de er underkastet, og hvilke tekstuelle formål de tjener.

Det er vel overflødigt at pege på, hvor vigtig forståelsen af forbindernes funktion er for tekstforståelsen. Det forekommer oplagt, at anvendelsen af forbindere bør diskuteres meget tidligt i undervisningsforløbet. De er væsentlige for sprogforståelsen og sprogproduktionen, og samtidig hører de til de letteste sider af grammatikken. Alligevel viser erfaringen, at dette er et af de sidste områder, der berøres, hvis det da overhovedet berøres. Selv studerende på sidste år på en højere læreanstalt har ofte et kraftigt underforbrug af forbindere.

Det bliver ikke i morgen

At ændre sprogundervisningen og indsætte grammatikken på den plads, som den har krav på i kraft af dens nytte og nødvendighed, er naturligvis ikke gjort på én dag. Så vidt jeg er orienteret, er de fleste lærere næppe i dag uddannede og dermed kvalificerede til at påtage sig denne form for undervisning. For eksempel er de ovennævnte begreber som reference, prædikation osv. delvis fremmede for dem, hvorfor de er tilbøjelige til at betragte dem som vanskelige og derfor uegnede til indføring på gymnasie - endsige folkeskoleniveau. Men alt nyt synes svært. Og det meste er under alle omstændigheder nyt for eleverne. Der er dog ingen grund til at tro, at begreber, der direkte kan forbindes med den sproglige virkelighed, skulle være vanskeligere at forstå end abstrakte grammatiske reg-

ler. Beviset er vel, at disse abstrakte regler netop ofte ikke forstås, men blot læres udenad.

Der vil altså være tale om en lang udvikling. Læreruddannelsen er, for så vidt angår den rent sproglige del, ikke længere tidssvarende og må lægges om. Der er tale om et opgør med en lang latinskoletradition. Men - og det skal understreges - det drejer sig slet ikke om at smide alt det gamle ud, men om at udnytte den nye indsigt og viden, sprogvidenskaben har opnået i de senere år, til at inddrage relevante kontekstuelle aspekter i sprogundervisningen.

Der vil selvfølgelig stadig være områder af grammatikken, der simpelthen blot skal læres; men sådan er det jo overalt i livet. Der følger altid noget surt med, hvis man virkelig vil have noget ud af det, man foretager sig. Man kan imidlertid håbe, at den større motivation, der opnås fra områder af grammatikken, som kan „forstås“ på denne måde, smitter af på områder, der (desværre) stadig må indterpes. Så vil meget være nået. Grammatikken får sin rette plads, og eleverne vil ikke mere være flove ved at være glade for grammatik, for så er **grammatik sjovt**.

Litteratur

Nølle, Henning: Fransk grammatik og sprogproduktion. Kaleidoscope, 1996 (forventes til efteråret).